

*С.О. Білун, ст. викладач,
Полтавська державна аграрна академія*

ВИКОРИСТАННЯ РАНГОВОГО МЕТОДУ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі ринкових перетворень реструктуризація сільськогосподарських підприємств є базовою передумовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методи порівняльної оцінки ефективності підприємств різних організаційно-правових форм і система її показників на сьогодні розроблені недостатньо. Окремим аспектам даної проблеми присвячені роботи В. Амбросова, В.Г. Андрійчука, М.І. Кісіля, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука та ін. Разом з тим, ця багатоаспектна проблема заслуговує на подальше поглиблене вивчення. Це стосується і обґрунтування критеріїв оцінки організаційних заходів, спрямованих на вибір більш ефективних організаційних систем господарювання для конкретних умов [1-5].

Мета статті та методика проведення досліджень. Основною передумовою успішного вирішення зазначеної задачі є досягнення відповідності організації управління цілям і задачам організації.

Аналітичний підхід до такої оцінки ґрунтується на застосуванні системи показників. Різноманітність, відмінність показників за рівнем характеристики економічних явищ спричиняє складність процесу обґрунтування висновків, відповідних рішень. Тому питання про необхідність обґрунтування методики визначення інтегральних показників для оцінки тих чи інших процесів, кінцевих результатів виробництва залишається актуальним.

Однією з вимог, що ставиться до даної системи оцінки ефективності господарювання, є врахування особливостей реформованих аграрних підприємств. Якщо така вимога дотримується, то є можливість провести ранжування підприємств різних форм власності за ефективністю виробництва з використанням матричного методу багатовимірної аналізу.

Виклад основного матеріалу. Для побудови матриці вихідних даних відібрано оцінні показники, що більш повно характеризують ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств в цілому, а також використання наявних ресурсів. Для цього нами застосовано множинний кореляційний аналіз. При складанні рівняння покрокової множинної регресії за результативну ознаку оберемо показник рівня рентабельності виробництва як узагальнюючий і обов'язковий у звітності. Спираючись на результати

аналізу показників економічної ефективності функціонування аграрних підприємств за ступенем їх впливу на рівень рентабельності виробництва, складаємо матрицю, яка включає наступні показники: отримано прибутку/збитку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.; вироблено валової продукції в порівнянних цінах на 1 середньорічного працівника, тис. грн.; норма прибутку, %; рівень рентабельності/збитковості сільськогосподарського виробництва, %. До складу показників ефективності включено рівень рентабельності/збитковості реалізації сільськогосподарської продукції, %, який, на думку багатьох вчених, за своєю економічною сутністю відповідає всім критеріям суспільної ефективності: зниженню собівартості продукції, зростанню обсягів її виробництва і реалізації, а також підвищенню рівня споживчої вартості продукту.

Динаміка показників, які використовуються для оцінки організаційно-правових форм, представлені в табл. 1. Дані таблиці характеризують ефективність роботи сільськогосподарських підприємств (в середньому на 1 підприємство за організаційно-правовою формою) за 1997 рік – період, коли було розпочато реформування аграрного виробництва в Конотопському районі, 2000 рік – рік, коли всі сільськогосподарські підприємства району відповідно до Указу президента були реструктуризовані в нові організаційно-правові форми, та за 2002-2004 роки.

Таблиця 1

Матриця вихідних даних

Системи, що досліджуються	Отримано прибутку (збитку) на 100 га с.-г. угідь	Вироблено валової продукції на 1-го середньорічного працівника, тис. грн.	Рівень рентабельності / збитковості сільськогосподарського виробництва, %	Рівень рентабельності / збитковості реалізації сільськогосподарської продукції, %	Норма прибутку, %
1997 рік					
КСП	-8,2	5311	-17,7	-32,2	-2,25
ТОВ	-5,2	6391,4	-5,2	-1,63	-0,6
АТ	-5,4	5956,4	-11,4	-21,4	-7,78
2000 рік					
ТОВ	0,12	3125	21,3	15,9	4,2
ПСП	3,8	4892	62,9	35,4	9,97
АТ	0,0094	3561	13,6	8,7	-1,94
2002 рік					
ТОВ	-3	10,4	-0,93	-1,2	-1,18
ПСП	37	31,7	23,7	6,6	14,8
АТ	30	13,5	7,4	10,3	1,71
2003 рік					
ТОВ	0,2	11,24	0,03	0,04	-1,65
ПСП	20,3	21,5	1,9	2,37	1,96

Системи, що досліджуються	Отримано прибутку (збитку) на 100 га с.-г. угідь	Вироблено валової продукції на 1-го середньорічного працівника, тис. грн.	Рівень рентабельності / збитковості сільськогосподарського виробництва, %	Рівень рентабельності / збитковості реалізації сільськогосподарської продукції, %	Норма прибутку, %
АТ	40,8	20,76	6,04	6,36	1,41
2004 рік					
ТОВ	3,71	5,56	7,49	2,61	5,39
ПСП	12,3	4,25	16,61	1,41	20,43
АТ	16,8	2,38	20,47	17,95	27,86

Далі в кожній графі визначаємо максимальне значення, яке приймаємо за одиницю, решту значень цієї графі ділимо на максимальне значення еталонної системи. Значення коефіцієнтів передбачається однакове, тому всі елементи підносимо до квадрату, додаємо по рядках і визначаємо рейтингову оцінку за формулою:

$$R_{ij} = \sqrt{(x_{1j}^2 + x_{2j}^2 + \dots + x_{nj}^2)}.$$

Отримані рейтингові оцінки R_j розміщуються у зростаючому чи спадаючому порядку, що залежить від економічного змісту показників, за якими визначається рейтинг сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Порівняльний аналіз сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм показав, що найвищий рейтинг в 1997 році мала на той час нова форма господарювання – товариство з обмеженою відповідальністю. Це можна пояснити тим, що до групи цих підприємств увійшли найбільш прибуткові сільськогосподарські підприємства району, в той час як найбільше збиткових господарств було в групі колективних господарств.

Таблиця 2

Матриця стандартизованих квадратів і рейтингова оцінка систем, що досліджуються

Системи, що досліджуються	Отримано прибутку/ збитку на 100 га с.-г. угідь	Вироблено валової продукції на 1-го середньорічного працівника, тис. грн.	Рівень рентабельності / збитковості сільськогосподарського виробництва, %	Рівень рентабельності / збитковості реалізації сільськогосподарської продукції, %	Норма прибутку, %	Рейтинг R_j	Місце
1997 рік							
КСП	0,40	0,69	0,09	0,00	0,07	1,12	3
ТОВ	1,00	1,00	1,00	1,00	0,36	2,09	1
АТ	0,92	0,87	0,21	0,01	0,01	1,42	2
2000 рік							
ТОВ	0,00	0,41	0,11	0,20	0,18	0,95	2

Системи, що досліджуються	Отримано прибутку/ збитку на 100 га с.-г. угідь	Вироблено валової продукції на 1-го середньорічного працівника, тис. грн.	Рівень рентабельності / збитковості сільськогосподарського виробництва, %	Рівень рентабельності / збитковості реалізації сільськогосподарської продукції, %	Норма прибутку, %	Рейтинг R_j	Місце
ПСП	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,24	1
АТ	0,00	0,53	0,05	0,06	0,04	0,82	3
2002 рік							
ТОВ	0,01	0,11	0,00	0,01	0,01	0,37	3
ПСП	1,00	1,00	1,00	0,41	1,00	2,10	1
АТ	0,66	0,02	0,10	1,00	0,01	1,34	2
2003 рік							
ТОВ	0,00003	0,27	0,00003	0,00004	0,71	0,99	3
ПСП	0,25	1,00	0,10	0,14	1,00	1,58	2
АТ	1,00	0,93	1,00	1,00	0,52	2,11	1
2004 рік							
ТОВ	0,05	1	0,14	0,02	0,04	1,12	3
ПСП	0,53	0,58	0,66	0,01	0,53	1,52	2
АТ	1	0,18	1	1	1	2,54	1

В 2000 році, після прийняття Указу Президента про прискорення реструктуризації аграрної сфери виробництва, найвищий рейтинг мали господарства з приватною формою господарювання. До їх складу увійшли переважно прибуткові ТОВ, які на той час вже самостійно прийняли рішення про проведення реструктуризації виробництва. Рейтинг товариств з обмеженою відповідальністю знизився на 1,14 пункта. Така зміна пояснюється тим, що до цієї групи увійшли майже всі колишні колективні господарства. В більшості випадків це була просто зміна вивіски, а на комплекс заходів, що сприяли б підвищенню ефективності виробництва. Третє місце зайняли акціонерні товариства, які на той час були представлені лише колишніми радгоспами.

Незважаючи на те, що в 2002 р., порівняно з попереднім показником ПСП втратили 0,24 бали, але вони залишилися лідерами серед сільськогосподарських товаровиробників. В той час, як АТ підвищили свій рейтинг порівняно з ТОВ, у яких за вказаний період значно погіршився стан ефективності виробництва.

Найбільш цікавим виявився результат, отриманий за показниками 2003-2004 років. Найвищий рейтинг за вказаний період, а відповідно і вищий рівень виробництва було досягнуто в акціонерних товариствах, кількість яких протягом трьох років не змінювалась. Чого не можна сказати про приватні підприємства, до складу яких увійшло чимало збиткових ТОВ, і відповідно їх рейтинг знизився на 0,52 пункти в 2003 році порівняно з 2000 і

на 0,58 – в 2004 році. Незважаючи на те, що ТОВ залишились на 3-му місці, економічна ефективність виробництва в них зростає в 2003 і 2004 роках порівняно з 2002 роком на 0,62 і 0,75 балів відповідно.

Висновки. Як видно з отриманих результатів, застосована методика є більш репрезентативною порівняно з традиційною методикою застосування окремих показників ефективності виробництва, оскільки дає можливість здійснити комплексну оцінку ефективності діяльності підприємств.

Список літератури

1. Амбросов В.Я., Марени Т.Г. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 71-74.
2. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
3. Кісіль М.І. Критерії і показники економічної ефективності малого та середнього бізнесу на селі // Економіка АПК. – 2001. – № 8. – С. 59-62.
4. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18-24.
5. Саблук П.Т. Основні напрями підвищення ролі аграрної науки в умовах трансформації агропромислового виробництва до ринкових відносин // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 3-9.

Отримано 25.05.2006

Білун, С.О. Використання рангового методу для порівняльної оцінки ефективності функціонування організаційно-правових форм у сільському господарстві [Текст] / С.О. Білун // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ. - Суми, 2006. - Вип. 16. - С. 317–322.